هونەری مۆسیقا

ئەنوەر قەرەداغی

مۆسیقا هونەرێکە پەیوەندیەکی ڕاستەوخۆی هەیە لەگەڵ هەموو بارەکانی ژیانی مرۆڤدا ، کارێکە کە ئادەمیزاد هەر لەکۆنەوە هەتا ئێستا حەزی لێ کردووە و ئاشنای بووەو خۆی پێوە خەریك کردووە ، لەژیانی سەرەتاییەوە بەهەموو ئەو سەردەمانەی کەپیاڕۆیشتوە لەهەموو چاخەکاندا هەتا بەرزترین پلەی شارستانیەتیلەگەڵیا ژیاوە ، کارێکە بەستراوەتەوە بەژیانی ئادەمیزادەوە هەر چەند لەشێوەو لەهەندێ ڕوخسارو هۆیەکانیدا جیاوازیەکی کەمو زۆری هەبێ . زانستی (ئەنترۆپۆلۆجی) کەباسی خاسیەتی گەلان دەکات سەلماندوویەتی کەیەکەم کۆمەڵە مرۆڤ کەلەسادەترین جۆری ژیانی شارستانیەتییەوە لەسەر ئەم زەوییە ژیاوە ، مۆسیقای زانیوەو حەزی لێ کردووە … عەودالەکانی مۆسیقا لەزۆر ناوچە دوور لەشارستانییەکانداو لەهەندێ لەدوورگەکاندا بۆیان ڕوون بۆتەوە کەچەندەها کۆمەڵو جۆری ژیانی تیابووە کەوەك ژیانی سەرەتایی ژیانی مرۆڤ بووە …

دوای لێکۆڵینەوەیەکی تەواو لەژیانی ئەوجۆرە کۆمەڵانە بۆیان

١

دەرکەوتووە کە هەر کۆمەڵە جۆرە ئاوازو مۆسیقایەکی تایبەت بە خۆیان هەیە کەشارستانیەتی ئەو پلەی تیا بەدی دەکرێ ، سەیریان کردووە کە هەندێکیان تەنها ئاوازیان بریتی بووە لەلێدانی چەند جۆرە (ئیقاعێکی) تەنها یان چەند ئاوازێکی سادەو سوکەلە ، کەلەیەك دوو دەنگی مۆسیقا دەرناچن ، ئەو مۆسیقایانەیان دەربڕینێکی تایبەتی تیایە لەودەنگو ئامێرانەی بەکاری دەهێنن . مۆسیقا هونەرێکە کەپەیوەندیەکی ڕاستەوخۆی هەیە لەگەڵ زانستییە سروشتیو کۆمەلایەتیەکانو لەگەڵ تەکنەلۆجیو سۆشیالۆجی تێکەڵ دەبێو یەك دەگرێو هەر بەم شێوەش نەشونما دەکاتو پەرەدەسێنێ لەگەڵ هەموو پڕۆگرامێکی فێرکردنو زانیاری جوانی (ستاتیکس)و زانیاری کۆمەڵو فەلسەفەی پەروەردەکردن ، بەجۆرێ کەئەمرۆ دەبینین لەبواری پزیشکیدا بەکار دەهێنرێ بۆ چاك کردنەوەی زۆر نەخۆشی دەروونیو هەندێ نەخۆشی گیانی . مێژووش گەلێ نموونەمان لەم شتانەی کەباسمان کرد بۆ دەگێڕێتەوە ، زۆر لەهەڵکەوتوو و فەیلەسووفەکان هەر لە کۆنەوە هەتا ئێستا بەشدار بوون لە

هەوڵدان بۆ پەرە پێ دانی مۆسیقاو دارشتنەکانی و بایەخیان داوە بەلایەنی تیۆری و پراکتیکیەوە شان بەشانی هەوڵ دانیان و خەریك بوونیان بە زانستەکانی دی ... وەك (فیساگۆرس ، یوکلیدس ، هیکنز ، دیکارت ، فارابی ..هتد...) تەنانەت بەناوبانگترین هەڵکەوتووی سەدەی بیستەم (ئەلبەرت ئەنشتاین) مۆسیقاژەنێکی زۆر چاك بووە لەلێدانی ئامێری کەمانچەدا .. گرنگی پەروەرشتی مۆسیقا دروست کراوی کاری ئەمرۆ نیە بەڵکو دەگەرێتەوە بۆ شارستانی کۆنەکانی کەلەگەڵ شارستانی یۆنان و چین و هیندو میسرو عیراقدا پەیدا بووە .

هەر لە پێش ئەمەشەوە کاری مۆسیقا لە سەر هەست و دەروون و گیانی ئادەمیزاد زانراوە ، تەنانەت لەنەریتە ئاینیەکاندا بەزۆری بەکار هێنراوە ، بۆ نموونە : پیاوە ئاینیەکانی (میسرو سپارتەو ئەثینا) زۆر پشتیان بە مۆسیقاو گۆرانی بەتەنهاو کۆمەڵ بەستووە وەك لایەنێکی گرنگ لەو نەریتانە بەجێ هێنراون ، ئەم کارەش هەتا ئەمرۆ هەر بەردەوامە لە جیهاندا ، ئەبینین لە کەنیسەو مزگەوتەکانداو جێگای پەرستگاکاندا ئەمە بەئاشکرایی رەچاو دەکرێ ،

پەروەرشت لە (ئەثینا) پشتی بەدووکاری گرنگ بەستووە :-

1 — وەرزش .

2 — مۆسیقا .

تەنانەت ناونانی مۆسیقاش لەوێوە هاتووە کەلە ووشەی (میوسس) ەوە وەرگیراوە کەمانای حەوت خواوەندی هونەرە ، پاشان پەرەی سەندووە تا بووەتە ووشەی (میوزیك) واتە (مۆسیقا) ئەمەیان بۆ پەروەرشتی لایەنی دەرونیە ، بەلام وەرزش بۆ لایەنی پەروەرشتی جەستەو گیانی یە . لەهەمان کاتدا ئەم لایەنە دەروونیە واتە (مۆسیقا) لەلایەنە زانیاریەکانەوە جیانەکراوەتەوە .. چونکە وەك باسمان کرد هەموو لایەنەکان تەواوکەری ئەم لایەنەن و ناتوانرێت هیچ لایەنێکی تری لێ جیا بکرێتەوە . بەلام بۆچوون بۆئەم کارە چۆنە ئایا تەنها هەر لەلایەنێکەوەیە یان لە زۆر لایەنی ترەوە..؟ ئەم کارە تارادەیەکی زۆریش لەناو کۆمەڵی کوردەواری ماندا ئەتوانم بڵێم رێ پێ بردنە ...باشترین بەڵگەش بۆ ئەمە ئەو بەرهەمانەیە کە لە رێی ئێستگەو تەلەفزیۆن و تۆمارگاکان و شانۆکانەوە ئەیان بیستین و ئەیان بینین ... لێرەوەش ئەتوانین بچینە ناو ئەولایەنانەوە کەپەنجەمان بۆ درێژ کردن . بەلام چۆن ..؟.. ئەتوانین لەسەرەتاوە ئەوە دەستنیشان بکەین کە هونەرو زانستی و زمانی مۆسیقا بەوجۆرە نیە کە هەندێ بیری لێ دەکەینەوە .. چونکە .. زانستی مۆسیقا ئەو زانستی یەیە کەبەکاری پراکتیکی و راڤەی ئەکادیمیەوە دێتە پێشەوە ، ئینجا لە دوای ئەمە روون کردنەوەو نزیك خستنەوەی ماناکەیەتی لەزەینی هونەرمەندو خوێندەوارو رۆشنبیرو بەگشتی گوێ گرانیدا ...ووتارو نامیلکەو نووسراوو کۆرو لێ دووان لە بازنەیەکدا ئەگەرچی رۆڵێکی گرنگیان هەیە ، بەلام هەرچۆنێك بێت جێگەی سەرچاوەی زانیاری و قوتابخانە هونەریە پسپۆرەکان ناگرێت کاتێك سەرچاوە کەم بێت یان قوتابخانە بە خوێندنی مۆسیقا هەژار بێت ، ئەوا بۆ رۆشنبیرێك کەمەبەستی بێت ئەو ووتارو نامیلکەو کۆرە پر ئامانجانە تارادەیەك بە سوودە

بەمەرجێ ئەو بەرهەمانە لەسەر بنچینەیەکی ڕاستو تەواو هاتبێتە کایەوە .. هەر بۆ ئەمەش پێویستە ڕۆشنبیرە پسپۆرەکانمان وریا بن کە ڕێگای پیلانو پەروەرشتو ڕاگەیاندن ئەبێ چۆن بێتو چۆن بەکاربهێنرێت بۆ گەیاندنی ئەو مەبەستەی کە دەیانەوێت بیهێننەدی ، ئەمەش بەمەبەستی ئەوەی توانای سستوچالاك بكەنەوەو فراوانی بەبواری کاری هونەری بدەن ئەوبوارانەی مەبەستە پێویستی بەتەقەلاو ڕەنجێکی زۆر هەیە

بەتاکو کۆمەڵ بۆ بەدی هێنانی ئامانجێکی بەسوود لەکەرتی گشتیو تایبەت تیادا بەشدار بێتو (مەسحی مەیدانی) داردەست بێ بۆ مۆسیقاو ئاوازە فۆلکوریو میللیەکان کەهێشتا زۆریمان چنگ نەکەوتوون ..(ئەوەی کەچنگیش کەوتووەزۆری تێك دراوە) ئەم کارەش لێ برانێکی تەواوی دەوێ لەلایەن ئەو کەسانەوە کەپێی هەڵئەستن ،بۆیەزۆر پێویستە ئەوکەسانە لەسەرەتاوە هونەری کلاسیکی بخوێنن لەقوتابخانەدا بۆئەوەی کادیری لێ هاتووی وایان لێ پەیدا ببێ کەلەهەموو لایەنەکانی ئەم کارەبگەنو دواجار دەست بکەن بەکاری پراکتیکی . بۆ پێگەیاندنی کادری ئەم کارەلەناو کۆمەڵی کوردەواریماندا و هەر کارێکی هونەری تریش بەتایبەتی ، پێویستەلەقوتابخانە هونەریەکاندا مامۆستای شارەزا لەمامۆستاکانی دەرەوەی وڵات (لەوولاتەپێشکەوتووەکاندا) بهێنرێن هەتا وانەی هونەری بەقوتابیان بڵێنەوەو کەڵکیان لێ وەربگیرێت لەو لایەنەوە کەباسمان کرد بۆئەوەی لەجێگای کارەکە نزیکتربین . بێگومان لەوپلەداکەئەو هونەرەئەخوێنرێتو قوتابیان بەژمارەیەکی باش دەردەچن لەژێر دەستی ئەوشارەزایانە ئەتوانرێت کەڵك هەرلەو قوتابیانەلەچەند هەنگاوێکدا وەربگیرێتو کار بگرنەدەستو ئەستۆو ئەوجێگا هونەریەچۆڵانەی هەن پڕبکەنەوە وەك مامۆستای مۆسیقا، یان مۆسیقاژەن یاندانەرێ یان گۆرانی بێژێکی هونەری ..هتد. ئەمانە هەمووی هەنگاوی باشن بۆئەوەی وەك سەرەتا بتوانین بزووتنەوەیەکی چاكو ڕۆشنبیری هونەری چاك بهێنینەدی . لەلایەکی تریشەوە بۆتەواو کردنی ئەم کارەگرنگە گەر ئەو

هونەرمەندە شارەزاییەکی باشی پەیداکرد لەبارەی کۆمەڵەکەیەوە یان نەتەوەکەیەوەو لەگەڵ هەستو نەستی نەتەوایەتیدا ژیا ، ئەوا دەتوانێ ئەو پیلانانەی دەیگرێتە ئەستۆی خۆی باش لەسەری بڕوات بۆ هێنانە دی ئەو مەبەستەی کەدەیەوێت بە جۆرێ چێژی ئەو مۆسیقایەی کەلەدەمو دەستی خۆیەوەو لەهەستی دەردەچێت دەنگ بداتەوە لەناو کۆمەڵەکەیو بەرەو پێشتری بەرێت .. ئەو مەبەستەش بۆئەوەی باش بێتە دیو جێ گیر بێت پێویستە :-

1 — هونەرمەند توانای خۆی دەست نیشان بکـ لەهەمووڕوویەکەوەو بەپێی ئەو توانایەکار بکات کەتوانای بەسەرداەشکێت بێ فێڵ لەخۆکردنو بەرەوپاشەڕۆژێکی ڕوونتر بڕوانێ .

2 — دەبێ هەستو دەروونی لەگەڵ هەستو دەروونی میللەتەکەیدا بژی ، بەتەواوی لەپلەی ژیانی میللەتەکەی بگاتو هەستی لەگەڵیابێ ئەمەش ئەوەئەگەیەنێ کەپێویستە شارەزایی لەباری مێژووی نەتەوەکەی هەبێ .

ئەم دوو خاڵە گرنگە هونەرێکی باوەڕپێکراو دروست دەکات ، بەجۆرێ هونەرێکی بەستراو بەمیللەتەوەی لێ بوەشێتەوە . واتە چوونەناو هەستو دەروونی میللەت بۆ وەرگرتنی جەوهەری هونەری لەرێی ژیانی کۆمەلایەتیو رامیاریو زانستیو هەموو لایەنەکانی تریش شتێکی زۆر پێویستە ، چونکە دەتوانین دەست نیشانی پلەکانی ژیانی بکەین . لەسەر ئەو زانینەوە هونەرمەند هونەری خۆی بۆ پێشکەش بکا بەجۆرێ کار بکاتەسەر ئەو قۆناغەی کەتیائەژیو بیری تازە بخاتەوە .. بۆیە زۆر پێویستە کەهونەرمەند هەرچەندە شارەزابوو زیاتر بچێتە ناو کۆمەلەکەیەوەو نابێ دوورە پەرێز لێ بوەستێت .. بەم چوونەناو هەستو دەروونی کۆمەڵیەوە ئەتوانێ ووردەووردە هەستی ئەو کۆمەلەی لەگەڵ خۆیدا رابکێشێو بەرەو ئەو مەبەستەپاکەی کەدەیەوێت بەرزی بکاتەوە بۆ پلەی پێشتر ، کار لەسەر کار ... بەرهەم لەسەر بەرهەم .. ئەمانە هەمووی (زامنن) بۆ ئەوەی پلەی هونەریو رۆشنبیری کۆمەڵ بەرزتربینەوەو چاکو خراپ لەیەك جیابکاتەوەو دەست نیشانی هونەری پێشکەوتووی خۆی بکات ، گەر کۆمەڵ بۆبەرهەمی هونەرمەندەکەی گوێی شل کردو بەهەموو هەستو دەروونیەوە لەگەڵیا ژیا ، ئەوا بەم جۆرە هەندێ را لەمێشکیا گەلالە دەبێ بەرامبەر بەو بەرهەمە هونەریە .. ئایا مۆسیقابێ یان گۆرانی یان تێکەڵ ... ئەم رایەش دەردەبرڕێ بەهەر شێوەیەك بێ ئایا راستەوخۆ یا بەهۆیەکی ترەوە ، کاتێ ئەو هونەرمەندە ئەو رایانە دەکەوێتە بەر چاوو گوێی ، ئەمەوا لەهونەرمەند دەکات کەپەیوەندیەکی (معنوى) لەگەڵ کۆمەلەکەیدا درووست بکا لەرێگەی ئەو رایانەوە کەدەر براون ، سەبارەت بەباشیو کەمو کورتی ئەوبەرهەمەی کەهونەرمەند پێشکەشی کردووە .

بەم جۆرە بەباشی تێ دەگا ئەو ئەرکەی پێی هەڵساوەو کردوویەتی تاچ رادەیەك کاریگەر بووە لەسەر ئەوانەی گوێیان لێ گرتووەو چۆن بۆئەو رایانە چوون .. بەم جۆرە هەستی هونەرمەندو کۆمەڵ تێکەڵ دەبن . لەیەکتردەگەنو هونەرمەند ئەنجامی مەبەستی لێ دیار دەبێ کەچەند کاری کردووەتە سەر کۆمەڵو کۆمەڵیش لەپلەی هونەرمەندەکەی تێ دەگات ، ئەم هەستە پاڵ بەهونەرمەندەوە دەنێ کەبەرهەمی نایابترو چاکترو رەسەنو پێشکەوتوو پێشکەش بەکۆمەلەکەی بکاتو زیاتر تێکەلاوی بێو بیرلەدوورکەوتنەوەی نەکا .. تێکەڵ بوونی هونەرمەند لەگەڵ کۆمەڵدا کار دەکاتە سەر پێشکەوتنی شارستانی ، هەر بۆیە ووتراوە (گەر ویستت لەشارستانی هەر میللەتێك بگەی بڕۆ گوێ بۆهونەری مۆسیقا بگرە) . پێویستە هونەرمەندی بەتوانا هەمیشە لەداهێنان (ابداع) دوانەکەوێ . هەمیشە بەرهەمی جوانترو نایابتر بهێنێتە کایەوە ، لەکاتێکاگەر پلەی هاوەلەکانیشی لەتوانای خۆیدا نەبوون با رێنماییەدا هاوەلەکانی بکا خۆ ئەگەر لەتوانای وەرگرتنی ئەو رێنماییەدا نەبوون با ئەو بەرهەمە بەنۆتە تۆمار بکات بۆ دوواڕۆژ ... ئەم پلەیەش کەئەو مۆسیقارە دەیگاتێ ئەنجامی قاڵ بوونیەتی چ لەهونەری کۆن چ لەهونەری هاوچەرخ وتازە ...بۆچوون بۆکاری مۆسیقاو گۆرانی لەکوردەواریماندا بۆچوونێکی ساکارە ، هەرچەندە کەرەسەیەکی میلۆدی یەکجار زۆرمان هەیە بەلام .. چۆن لەگەڵ ئەم کەرەسەیەدا کاردەکرێ ، ئەمەیان گرنگە، چونکە مۆسیقای کوردیمان چ لەرووی

تەکنیکەوەو چلەڕووی شێوازەوە زیاتـر پەنـابردنـە بۆ شێـوە هونەریەیە بیانیەکان . چئەوانەی نـزیکن لێمان یـان دوورن، بۆهێنانەدیو بەجێ هێنانی بەرهـەمێکی هونـەری، ئەم پـەنا بردنەش دەگەڕێتەوە بۆنەبوونی کتێبخانەیەکی خۆماڵی هونەری کەوەك پێویست بتوانین پشتی پێ ببەستینو پەنای بـۆبەرین لەکاتی پێویستـدا، بەلام کـەئەمـەش وابوو، دەبێ ئـەوکەڵك وەرگرتنەمان لەوسەرچاوە بیانیانە بۆمەبەستی خزمەت کردنو پەرەپێدانی (هونەری نەتەوایـەتیمان)بێت، چـونکە لێـرەدا ئەوەی کەزۆر ڕوونە لێمان ئەو بناغـە زانستییە پـڕاکتیکیەی کـەلەمۆسیقـا بیانیـەکـانـدا هـەیـە لەلای ئێمـە تـەنـانـەت بـەوەرگێـراویش دەست نـاکـەون، جـائـەگـەر ئـەو جـۆرە سەرچاوانەش دەست نەکەوتن، خۆنابێ لەبازنەیەکی داخراودا بخـولێنـەوەو تـەنهـا بـەهـرە ڕووتـەکـەمـان بخـەینـەکـار ..نەء..هونەرمەند پێویستە سەیرێکی ئاسۆیی (أفقی)و شاولی (عمودی). مۆسیقاوئاوازو گۆرانی میللەتەکەی خۆیو میللەتە دراوسێکـانیو میللەتانی تـر بکاتو بـەپێی ئـەو قـۆنـاغـەی کـەتیانـەژی سوودیـان لێ وەربگرێ .. کـاتێ لەم بـاوەڕەوە دەستمان کرد بەکاری هونەری ئەوا ئەتوانین لەسەر بناغەیەکی ڕاستو زانستیوەك هەموومیللەتـانی جیهانئێمـەش لایەنی (مۆرگەو قالبو شێـوەو میلودیو هارمـۆنیو ئیقاعو لێـدانو قەوارەی تیپو جۆری تیپی مۆسیقاوجۆری دەرهێنانی دەنگو پەیژەی مۆسیقامانو مەقامەکانمان) دەست نیشان بکەین ..

تائێستا لەناو کۆمەڵی هونەرمەندانی

خۆمانداو تەنـانەت هـونەرمـەندانی هـەندێ نـەتەوەی تـر، گۆرانیبێژێك یان مۆسیقا ژەنێك کەتەنها بە بەهرەیەکی خوایی فێـری کارە هـونەریـەکەی دەبێت، ئـاوازێـك دەهێنێو تیپـە مۆسیقایەکەش بەپێی توانـای هونـەری خۆی لێی دەدا بـەو جۆرەی گۆرانی بێژدەیەوێت کەزۆرتر (سروشتی) خۆیەتیو زانستی تیانیە ، بێ گومان ئەوبەرهەمە بێهێـزو کاڵو کـرچ دەبێ هەرچەندە لایەنی أیقـاع یان میلۆدی شتێکی تیـابەدی بکرێ ، بۆئەم مەبەستە دەبێ هەموو ئەورەگەزانەی ئاوازەکەی لێپەیدا دەبێتولێوەی دێتە بەرهەم بەشدار بێت وەك (میلۆدی،

ئیقاع هارمـۆنی گەرپێـویستبوو_ شێـوە ، دابەشکـردن ، ئامادەکردن ڕادەی تیپە مۆسیقاکەو جۆریو پلەی زانستی ئەو مۆسیقاژەنانەو ووشەی هۆنراوەکەییو دەرهێنـانی مۆسیقـاو ...هتد . واتەدەرکردنی ئاوازێك کارێکی هاریکارییە لەبەینی کـۆمەڵە هـونەرمـەندێکـا هەریـەکەیـان بەپێی لێهـاتـوویيو شارەزایی خۆی.. بێگومان گەر کاری هونەریمان لەسەر ئەم بناغەڕۆیشت ئەوا ئەتوانین هونەری مۆسیقامان بەرەوپێشەوە بـەریـنو پـاشـەڕۆژێـکـی ڕوونـی بـۆ بـەدی بکەین ... بەپێچەوانەشەوە .

ئەوسەرچاوانەیسوودم لێوەرگرتوون

1 – مدخل الى الموسيقى العراقية ـ اسعدمحمد علی .
2 – الفیلسوفوفن الموسيقى ـجوليوس پورتنوری .ترجمة ـد. فؤاد زكريا
3 – أصول الموسيقى ـ شارلس بێرس تـرجمة ـ عبـدالمنعم حسن على وعلی حسن علی .
4 – الموسيقى العربية ـ سيمون جارجی ترجمةـ عبدالله نعمان
5 – بعض مقالات من مجلة القيثارة (خاصة بالموسيقى)